Εισήγηση στην εκδήλωση για την παρουσίαση του συλλογικού τόμου αφιερωμένου στη μνήμη της Καίτης Παπαρρήγα-Κωσταβάρα

Ντ. Βαΐου, Γ. Πετράκη, Μ. Στρατηγάκη (επιμ.), (2021).

Έμφυλη Βία – Βία κατά των Γυναικών. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Εκδόσεις Αλεξάνδρεια και Εργαστήριο Σπουδών Φύλου Παντείου

Τρίτη, 23 Νοεμβρίου 2021, 6:00 μ.μ.

Αμφιθέατρο Αντώνης Τρίτσης, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων

Άννα Βουγιούκα Κοινωνική επιστήμονας – ερευνήτρια,
Διοτίμα – Κέντρο για τα Έμφυλα Δικαιώματα και την Ισότητα

ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ - ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ/ Γενικές επισημάνσεις για τον συλλογικό τόμο

Το βιβλίο περιλαμβάνει **τρεις ενότητες και 20 κεφάλαια/ άρθρα.**

Η Α' ενότητα με τίτλοι **ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, περιλαμβάνει 9 κεφάλαια/άρθρα** που στο πλαίσιο της νομοθεσίας και των πολιτικών εξετάζουν το έγκλημα του βιασμού στον ΠΚ [*ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΑΡΑΜΠΟΥΤΑΚΗ - Φύλο και σεξουαλικότητα: Το έγκλημα του βιασμού στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα*], πώς ορίζεται και ποια είναι σημασία της σεξουαλικής συναίνεσης [*ΝΑΥΣΙΚΑ ΜΟΣΧΟΒΑΚΟΥ - Σεξουαλική συναίνεση: η διαρκώς διαπραγματεύσιμη έννοια μιας αδιαπραγμάτευτης συνθήκης*], τη «βιομηχανία» του σεξ ως βία κατά των γυναικών και παραβίαση των ΑΔ [*ΓΕΩΡΓΙΑ ΤΣΑΚΛΑΓΚΑΝΟΥ- Η βιομηχανία του σεξ ως βία κατά γυναικών και παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων*], την ποινική διαμεσολάβηση [*ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΠΑΝΑΓΟΣ- Η ποινική διαμεσολάβηση σε υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας: μια πρακτική στο μεταίχμιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και της θεραπευτικής δικαιοσύνης*], τη σεξουαλική παρενόχληση και παρενόχληση λόγω φύλου [*ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΠΕΤΡΟΓΛΟΥ- Η σεξουαλική παρενόχληση και η παρενόχληση λόγω φύλου στην εργασία ως μορφές έμφυλης βίας με αφορμή τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας*], τη νομική συμβουλευτική [*ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΗΛΙΩΝΗ- Νομική συμβουλευτική και έμφυλη βία*], και τις πολιτικές για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας σε επίπεδο σχεδιασμού και σε επίπεδο εφαρμογής [*ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΤΟΥΝΗΣ -Ευρωπαϊκές πολιτικές για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας, ΑΡΕΤΗ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ – ΛΑΓΑΝΗ - Πολιτικές αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας: συγκριτική μελέτη στην Ελλάδα και σε χώρες της Ε.Ε, ΘΩΜΑΙΣ ΚΑΒΒΟΥΡΑ - Ενδοοικογενειακή βία των γυναικών στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης: η βία μέσα από τις εμπειρίες συμβούλων και στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων και των Ξενώνων Φιλοξενίας*]

Η Β' ενότητα με τίτλο **ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ περιλαμβάνει 5 κεφάλαια/άρθρα** τα οποία συζητούν αφενός την έμφυλη βία στο πλαίσιο της προσφυγικής συνθήκης και αναφορικά με τη βία που βιώνουν τα ίδια τα υποκείμενα / προσφύγισσες και αναφορικά με τη βία που εκδηλώνεται στο πλαίσιο πρωτοβουλιών αλληλεγγύης [*ΜΑΡΙΑ ΒΑΛΑΣΑΚΗ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΤΕΡΑΣ -ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΚΛΑΒΟΥ - ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ- Πολλαπλές διακρίσεις και βία κατά των γυναικών: υπηρεσίες υποστήριξης και θεωρητικές προεκτάσεις, ΜΑΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΧΟΛΕΒΑ - Το φαινόμενο της έμφυλη βίας σε γυναίκες – πρόσφυγες στην Ελλάδα, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΑΛΚΙΑ - ΙΩΑΝΝΑ ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ - ΜΑΡΘΑ ΛΕΜΠΕΣΗ - Από τη βία του πολέμου στην έμφυλη βία. Βία «κατά συρροή» εναντίον Συρίων γυναικών-προσφύγων, ΕΙΡΗΝΗ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ - Πατριαρχική βία σε πρωτοβουλίες αλληλεγγύης*], και αφετέρου εξετάζουν το φαινόμενο της γυναικοκτονίας [*ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΚΟΝΤΟΧΡΗΣΤΟΥ - Από την έμφυλη βία στη γυναικοκτονία. Το παράδειγμα της Ελλάδας. μέσα από το μοντέλο της Ιταλίας*].

Η Γ' ενότητα με **τίτλο ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ, περιλαμβάνει 6 κεφάλαια/άρθρα** την οποία θα σας παρουσιάσω λίγο πιο αναλυτικά στην συνέχεια.

Πανόραμα ζητημάτων και οπτικών που θέτουν στο προσκήνιο σύγχρονες προσεγγίσεις για την έμφυλη βία και βία κατά των γυναικών, συγκεντρωμένες για πρώτη φορά στα χρονικά

σε έναν ενιαίο και ολοκληρωμένο τόμο που μέσα από πρωτότυπες ερευνητικές εργασίες καλύπτει διαφορετικές μορφές και είδη βίας (βιασμός, εμπόριο σεξουαλικών υπηρεσιών/ πορνεία, σεξουαλική παρενόχληση, ενδοοικογενειακή βία, γυναικοκτονία, διεθνική εμπορία/ σωματεμπορία, κ.λπ.) και επίκαιρες αναζητήσεις της φεμινιστικής θεωρίας και πρακτικής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι το βιβλίο περιλαμβάνει δύο (2) κεφάλαια για τις πολιτικές για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας σε επίπεδο σχεδιασμού και σε επίπεδο εφαρμογής, ενώ δεν παραλείπει να συμπεριλάβει την βία κατά των προσφυγισσών που εκδηλώνεται σε διαφορετικές συνθήκες και θέτει άλλου τύπου προκλήσεις και απαιτήσεις σε επίπεδο απόκρισης, διαχείρισης περιστατικών και προστασίας, καθώς και δύο (2) διακριτά κεφάλαια για το φαινόμενο της γυναικοκτονίας που αποκτά μεγάλη επικαιρότητα στην δημόσια ατζέντα και λόγω της αύξησης της ορατότητας των γυναικών που δολοφονούνται λόγω του φύλου τους και λόγω της τροποποίησης του ποινικού κώδικα.

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ / Αναλυτικότερα για την Γ' ενότητα του συλλογικού τόμου

Η Γ' Ενότητα με τίτλο **ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ, περιλαμβάνει 6 κεφάλαια/άρθρα** που εξετάζουν τη βία κατά των γυναικών ως ρητορική και έγκλημα μίσους, τον τρόπο που καλύπτεται και εμφανίζεται στον δημόσιο λόγο η έμφυλη βία και η γυναικοκτονία, την νοηματοδότηση της βία κατά των γυναικών και της προσέγγισης για το ζήτημα από στελέχη και μέλη μιας οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών, τον ρόλο της λογοτεχνίας και του ρεμπέτικου στις αναπαραστάσεις της έμφυλης βίας και τέλος την κατασκευή έμφυλων στερεοτύπων και την αναπαραγωγή της έμφυλης βίας μέσω των εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης για τη διεθνική σωματεμπορία.

I. **ΜΑΡΙΑ ΚΡΑΝΗ - Βία κατά των γυναικών: ρητορική μίσους και εγκλήματα μίσους κατά των γυναικών** [223-235]

Η συγγραφέας **στρέφεται στον χώρο του διαδικτύου και στις νέες τεχνολογίες για να μελετήσει το φαινόμενο μισογυνισμού και της ρητορικής μίσους κατά των γυναικών με στόχο να τα αποσαφηνίσει εννοιολογικά.**

Η Κράνη θεωρεί ότι **ο μισογυνισμός αποτελεί μορφή ρητορικής μίσους κατά των γυναικών,** η οποία διατηρεί, αναπαράγει και επιτείνει τις έμφυλες ανισότητες.

Η βία κατά των γυναικών στον χώρο του διαδικτύου λαμβάνει διάφορες μορφές, όπως μισογυνιστικά και κακόβουλα σχόλια που στοχοποιούν γυναίκες, εκδικητική πορνογραφία

(revenge pornography), παράνομη παρακολούθηση στον κυβερνοχώρο (cyber-stalking) και διαδικτυακή παρενόχληση (cyber-harassment).[1]

Σύμφωνα με τη συγγραφέα, **η βία κατά των γυναικών στον κυβερνοχώρο, αφενός υπονομεύει το δικαίωμα της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στο διαδίκτυο – που δεν είναι τελικώς ούτε συμμετοχικό ούτε ανοιχτό για όλες και για όλους - και αφετέρου συνιστά απόδειξη και οι έμφυλες ανισότητες ενδημούν και αναπαράγονται και στα διαδικτυακά περιβάλλοντα**. Από την άλλη, **παρά τη συχνότητα του φαινομένου, η αναγνώριση και η νομική κατοχύρωση του φαινομένου προχωράει με αργούς ρυθμούς και ασφαλώς δεν προστατεύει τα θύματα,** ούτε πολύ περισσότερο μπορεί να λειτουργήσει προληπτικά.

Στη συνέχεια η Κράνη αναφέρεται στον **ορισμό των εγκλημάτων μίσους**, τονίζοντας ότι **τα εγκλήματα μίσους κατά των γυναικών είναι δύσκολο να αναγνωριστούν ιστορικά, εξαιτίας της θέσης των γυναικών και των πατριαρχικών αντιλήψεων που καθιστούσαν τη βία κατά των γυναικών κοινωνικά, πολιτισμικά και πολλές φορές και νομικά αποδεκτή**. Η συγγραφέας αναφέρει ενδεικτικά: τον Κώδικα του Χαμουραμπί, το κυνήγι μαγισσών, την κουλτούρα βιασμού στη Ν. Αφρική και τους λεγόμενους «διορθωτικούς βιασμούς» (corrective rape) ομοφυλόφιλων κοριτσιών προκειμένου να «διορθωθεί» ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός, την «σφαγή του Μόντρεαλ» (Montreal Massacre) το 1989.

Ωστόσο, σύμφωνα με την συγγραφέα, παρατηρείται **μια μεγάλη αντίσταση σε ό,τι αφορά την αναγνώριση της έμφυλης βίας, γενικώς, και της βίας κατά των γυναικών, ειδικότερα, ως έγκλημα μίσους.**

Η Κράνη καταλήγει ότι υπάρχει ανάγκη για τη δημιουργία ακριβέστερων ορισμών για συγκεκριμένες εγκληματικές πράξεις με κίνητρο το μίσος ή την προκατάληψη κατά των γυναικών (όπως για παράδειγμα ο βιασμός, η σεξουαλική επίθεση, η παρενόχληση, κ.ο.κ.), προτείνοντας **είτε τη διεύρυνση των ορισμών και των νομικών διατάξεων για τα εγκλήματα μίσους,**[2] ώστε η παράμετρος φύλο να μην αγνοείται, **είτε τη δημιουργία ξεχωριστών ορισμών και νομικών διατάξεων που θα αφορούν αποκλειστικά τα εγκλήματα μίσους με θύματα γυναίκες.**

---

[1] Ο πιο σύγχρονος και συμπεριληπτικός όρος που έχει χρησιμοποιηθεί μέχρι τώρα είναι η «σεξουαλική κακοποίηση μέσω εικόνας» *(image-based sexual abuse)* που προτάθηκε από τις McGlynn & Rackley, οι οποίες θεωρούν ότι ο όρος «εκδικητική πορνογραφία» αποτελεί μόνο μία από τις εκφράσεις αυτής της μορφής έμφυλης κακοποίησης. Υποστηρίζουν δηλαδή ότι η σεξουαλική κακοποίηση μέσω εικόνας είναι ένα συνεχές, ένα φάσμα, στο οποίο εντάσσονται πολλές και διαφορετικές μορφές κακοποίησης. Η έννοια του συνεχούς της σεξουαλικής βίας αναπτύχθηκε για να εξηγηθεί η διασύνδεση μεταξύ των διαφορετικών μορφών σεξουαλικής βίας, αλλά κυρίως για να αμφισβητηθεί η αντίληψη ότι υπάρχει κάποιου είδους ιεράρχηση των διαφορετικών σεξουαλικών αδικημάτων (Kelly, 1988). Βλέπε: α) Βουγιούκα, Α., (2020). Σεξουαλική Κακοποίηση Μέσω Εικόνας: Μια Σύγχρονη Μορφή Έμφυλης Βίας. VICE, 7 Σεπτεμβρίου 2020, Στήλη, «Ρισπέκτ», και β) Το Γλωσσάρι με τίτλο «Μορφές διαδικτυακής έμφυλης βίας» που είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Διοτίμας

[2] Ν. 4285/2014 ΦΕΚ 191/Α/10.9.2014 Τροποποίηση του ν. 927/1979 (Α' 139) Άρθρο 1 «Άρθρο 1 Δημόσια υποκίνηση βίας ή μίσους.

II. ΜΑΡΙΑ ΚΑΛΦΑ - ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΑΤΖΗΦΩΤΙΟΥ - Η αποτύπωση της έμφυλης βίας και της γυναικοκτονίας στον δημόσιο λόγο [237-249]

Οι Κάλφα και Χατζηφωτίου εξετάζουν τη γυναικοκτονία στο πλαίσιο της χρήσης του δημόσιου λόγου, με στόχο να αναδείξουν κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις που διαμορφώνονται με αφορμή αυτήν την μορφή ανθρωποκτονίας. Εξετάζουν για τον σκοπό αυτό εννέα (9) γυναικοκτονίες και τον τρόπο κάλυψής τους στον ηλεκτρονικό τύπο τη διετία 2018-2020, προκειμένου να αναδείξουν ζητήματα που σχετίζονται με τις άνισες έμφυλες σχέσεις εξουσίας, την κατασκευή κοινωνικών στερεοτύπων, και την διαιώνισή τους στο άμεσο και έμμεσο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον

Οι συγγραφείς **αναδεικνύουν ότι στην Ελλάδα, έχουμε κυρίως σποραδικές πληροφορίες για τα αριθμητικά δεδομένα του φαινομένου, ελλιπή ενημέρωση για τα περιστατικά, τη σχέση θύματος-θύτη ή ακόμη και το φύλο τους, την πραγματική βάση της εκδήλωσης του εγκλήματος, κ.λπ., με αποτέλεσμα η έμφυλη βία να είναι ένα «παγόβουνο» και επομένως όταν φτάσουμε να δούμε το ορατό μέρος αυτού του παγόβουνου να είναι πλέον πολύ αργά.**

Αξιοποιώντας την κριτική ανάλυση λόγου, οι ερευνήτριες επικεντρώθηκαν στα κοινωνικά και πολιτικά θέματα που συνδέονται με τα δημοσιευμένα κείμενα και τη χρήση της γλώσσας ως λόγο (discourse), ενώ για **την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιούν την τεχνική της ανοιχτής κωδικοποίησης.**

Τι διαπιστώνεται στο πλαίσιο της μελέτης των Κάλφα και Χατζηφωτίου;

Κοινό μοτίβο είναι η χρήση λέξεων όπως οικογενειακή τραγωδία ή ενδοοικογενειακό επεισόδιο. Σπανίως χρησιμοποιούνται οι όροι συζυγοκτόνος και γυναικοκτονία, ενώ στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ο δημοσιογραφικός λόγος επιλέγει να αποδώσει διαφορετικά χαρακτηριστικά στους δράστες, υπονομεύοντας το βάρος της πράξης τους. Σε αυτό συμβάλλουν οι αναφορές σε ψυχολογικά προβλήματα του δράστη και στην απόπειρα αυτοκτονίας μετά την τέλεση της γυναικοκτονίας.

Οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται στους δράστες φαίνεται να μην σχετίζονται με το τι έχει προηγηθεί και κατά βάση αφορούν την ηλικία και το φύλο. Σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται το επάγγελμα των δραστών με σκοπό να υπονοηθεί ο πρότερος έντιμος βίος του δράστη ή το αξίωμα που κατείχε.

Από την άλλη, **η σύζυγος και σύντροφος που δολοφονήθηκε παρουσιάζεται ως άτυχη και ως θύμα,** ενώ δεν υπάρχουν αναφορές ούτε στην επαγγελματική ιδιότητα ούτε σε κάποιο αξίωμα που ενδεχομένως κατείχαν οι γυναίκες που δολοφονήθηκαν. Η μόνη αναφορά που γίνεται σε μία περίπτωση αναφέρεται στην καταγωγή του θύματος, η οποία δεν είναι ελληνική – στην περίπτωση που η γυναίκα που έχει δολοφονηθεί είναι βουλγάρικης καταγωγής, ενώ ο γυναικοκτόνος ένας πρώην αντιπτέραρχος.

Εν κατακλείδι αυτό που επισημαίνουν οι Κάλφα και Χατζηφωτίου είναι ότι **ενώ η εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών και της γυναικοκτονίας πρέπει να αποτελεί κύρια μέριμνα της πολιτείας και τον νομοθετικού της συστήματος, στο πλαίσιο του δημόσιου λόγου και των ΜΜΕ παρατηρείται μια μετατόπιση και γίνεται προσπάθεια να μετατοπιστεί/ μεταβιβαστεί η ευθύνη - αν όχι εξολοκλήρου, ασφαλώς εν μέρει - στο θύμα.** Και στις περιπτώσεις βιασμού και στις περιπτώσεις γυναικοκτονίας, και όχι μόνο.

Θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι μετά την πρόσφατη, τροποποίηση του ΠΚ/ ΚΠΔ και ιδιαιτέρως του άρθρου 228 του ΚΠΔ, έχει ιδιαίτερη σημασία να τονιστεί ο κατηγορούμενος χρίζεται κυρίαρχος της διαδικασίας και είναι πλέον πολύ πιθανό η όποια υπόθεση βιασμού ή παρενόχλησης να κρίνεται σε επίπεδο εντυπώσεων, με την επιζώσα να είναι σχεδόν πάντοτε χαμένη, εφόσον οι αλλαγές στον ΠΚ θεσμοποίησαν την αμφισβήτηση της αξιοπιστίας των θυμάτων σεξουαλικής βίας (βλέπε αναλυτικότερα ΔΤ Κέντρου Διοτίμα – 11/11/2021[3]).

III. **ΜΑΡΟΥΛΑ ΚΑΝΤΑΡΑΚΗ - Έμφυλη βία: καταλαβαίνουμε όλες το ίδιο;** [251-266]

Η Μαρούλα Κανταράκη, ως επιστημονική συνεργάτιδα της ΧΕΝ στο άρθρο της **παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποίησε η ΧΕΝ, στο πλαίσιο του διετούς προγράμματος για την έμφυλη βία, 2019 – 2021.** Στόχος της έρευνας, στην οποία συμμετείχαν 44 γυναίκες - μέλη και στελέχη - και από τα 23 τοπικά κέντρα του φορέα, ήταν να διερευνηθούν οι αντιλήψεις για την έμφυλη βία και τη βία κατά των γυναικών και να διαπιστωθεί κατά πόσον τα μέλη της ΧΕΝ έχουν διαμορφώσει μια κοινή αντίληψη ή και μια φεμινιστική προσέγγιση για τα ζητήματα φύλου και έμφυλης βίας καθώς και για τους τρόπους αντιμετώπισής της.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η έμφυλη βία α) ασκείται από άνδρες σε γυναίκες λόγω φύλου, β) ασκείται από οποιοδήποτε άτομο, σε οποιοδήποτε άτομο, με αφορμή το φύλο του/της, και γ) αφορά και τα δύο φύλα, αλλά, κυρίως τις γυναίκες. **Ο βασικός παρανομαστής όλων των απαντήσεων είναι το φύλο, με την κοινωνική και όχι τη βιολογική του διάσταση.**

Επίσης τα μέλη και στελέχη της ΧΕΝ παρά το ότι δεν ανήκουν σε μια ιστορικά φεμινιστική οργάνωση, σύμφωνα με την συγγραφέα **κατανοούν την έννοια της έμφυλης βίας εντός του ισχύοντος πατριαρχικού πλαισίου και δεν διαφοροποιούνται από τη φεμινιστική προσέγγιση άλλων οργανώσεων.**

---

[3] Διοτίμα – Κέντρο για τα Έμφυλα Δικαιώματα και την Ισότητα, Δελτίο Τύπου/ Οι αλλαγές στον ΠΚ αμφισβητούν την αξιοπιστία των θυμάτων σεξουαλικής βίας. https://diotima.org.gr/dt-allages-ston-poiniko-kodika/

Οι συμμετέχουσες θεωρούν ότι η αντιμετώπιση της έμφυλης βίας και η καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων είναι ζητήματα που αφορούν το σύνολο της πολιτείας και της κοινωνίας.

Τέλος ένα άλλο ενδιαφέρον συμπέρασμα της στοχευμένης αυτής έρευνας είναι **η κοινή αντίληψη και η σταδιακή διαμόρφωση φεμινιστικής συνείδησης στο πλαίσιο μιας γυναικείας οργάνωσης που κυρίως παρέχει εθελοντικές υπηρεσίες.** Σύμφωνα με την συγγραφέα, η ΧΕΝ φαίνεται ότι αποκτά περισσότερο διεκδικητικά στοιχεία. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η Κανταράκη μια γυναικεία συλλογικότητα, ως διαρκές δίκτυο σχέσεων αλληλεπίδρασης των μελών μεταξύ τους και με την τοπική κοινωνία, έχει τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσει και να αναδιαμορφωθεί σε πολιτικό επίπεδο, κατευθυνόμενη σε μια ανατροπή της σεξιστικής δυναμικής μέσα από την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.

Θεωρώ την ιδέα για την έρευνα εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ως παράδειγμα αποτύπωσης της κουλτούρας που συγκροτείται στο εσωτερικό μιας οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών και ίσως θα μπορούσαν να διενεργηθούν παρόμοιες έρευνες και σε άλλες ανθρωπιστικές/εθελοντικές οργανώσεις ή και αμιγώς φεμινιστικές οργανώσεις και συλλογικότητες αλλά και δημόσιους ή αυτοδιοικητικούς οργανισμούς για να διαπιστωθεί αν καταλαβαίνουμε όλες, και όλοι θα πρόσθετα, το ίδιο. Επίσης θα συνδύαζα μια τέτοια έρευνα με το όραμα, τους σκοπούς και τους στόχους της εκάστοτε εξεταζόμενης οργάνωσης. Για παράδειγμα θα με ενδιέφερε να δω πώς όσα καταγράφονται στην έρευνα της ΧΕΝ συνδέονται (ή και όχι) με το γεγονός ότι αφορούν μια χριστιανική ένωση.

IV. ΦΩΤΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ- Αναπαραστάσεις βίας εναντίον γυναικών στο έργο του Στράτη Μυριβήλη: μια φεμινιστική ανάγνωση υπακοής και υπονόμευσης [267-281]

Ο Φώτης Πολίτης ιχνηλατεί τη βία κατά των γυναικών σε τρία έργα του Σ. Μυριβήλη:

- **«Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια» (1933)**
- **«Η Παναγιά η Γοργόνα» (1949)**
- στη νουβέλα **«Ο Βασίλης ο Αρβανίτης» (1943)**

Ο συγγραφέας υποστηρίζει πώς **τα λογοτεχνικά αυτά έργα συγκροτούν ένα πλέγμα αναπαραστάσεων γύρω από την ανδρική βία, η οποία επιτελείται με ποικίλες μορφές** (λεκτική, φυσική/σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική, οικονομική). Η ανάλυση που προτείνει αποτελεί ταυτόχρονα σχόλιο στην κοινωνική πραγματικότητα του Μεσοπολέμου και τις επιπτώσεις της: τη βία εντός του γάμου και συγκαλύψεις της, το άβατο του ιδιωτικού χώρου και τις πιέσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος, τα χαρακτηριστικά της αρρενωπότητας εκείνης της περιόδου.

Αξιοποιώντας ο συγγραφέας τη φεμινιστική κριτική ανάλυση λόγου αναλύει τη βία κατά των γυναικών ως τρόπο εκδήλωσης των έμφυλων σχέσεων εξουσίας μέσα στο μεταβατικό και αντιφατικό χαρακτήρα της μεσοπολεμικής κοινωνικής και πολιτικής ζωής, όπως αυτή αντανακλάται στα εν λόγω λογοτεχνικά έργα, με φόντο την τραγωδία της Μικρασιατικής Καταστροφής και τις ενδοαστικές συγκρούσεις των αρχών του Μεσοπολέμου.

Έτσι βλέπουμε ότι **η ενδοοικογενειακή βία αντιμετωπίζεται ως διασκέδαση και ότι** σ**τις μορφές βίας συγκαταλέγεται και η έντονη και συνεχής ερωτική ζηλοτυπία** που προκύπτει κατά τον συγγραφέα λόγω της πατριαρχικής/στερεοτυπικής κοινωνικοποίησης των ανδρών και της απουσίας επαφής με το συναίσθημα που θεωρείται θηλυπρεπές.

Επίσης ο συγγραφές εντοπίζει και αναφέρει την κοινωνική αποδοχή των γάμων ανήλικων κοριτσιών, μια απόπειρα αιμομιξίας, η οποία καταλήγει σε δημόσια διαπόμπευση του πατέρα – θύτη, **την σεξουαλική παρενόχληση κατά την εργασία και στον δημόσιο χώρο και τη βία μεταξύ των γυναικών της γειτονιάς** που σταματούσε με τη βίαιη παρέμβαση των συζύγων. Όπως σημειώνει ο συγγραφέας, αν και η βία δεν ανήκει στις θηλυκές αξίες, οι ισχυρές πατριαρχικές δομές υποδαυλίζουν την εχθρότητα και τη βία ανάμεσα στις γυναίκες. Εδώ θα είχε ενδιαφέρον να δούμε αν και πώς εκδηλώνεται η βία στο πλαίσιο της μητρότητας.

Ο Πολίτης αναφέρεται επίσης **στην ηγεμονία της ετεροσεξουαλικότητας** και στις περιγραφές του Μυριβήλη που εξυμνούν το γυναικείο ερωτικό σώμα ως τρόπαιο της ανδρικής κατάκτησης, καθώς και **στους πορνικούς πελάτες** που παρουσιάζονται ως θύματα της ανδρικής λαγνείας χωρίς τη δυνατότητα για σεξουαλική εγκράτεια ενώ **οι εκδιδόμενες γυναίκες** αναπαρίστανται ως «παλιοπράματα» και αντικείμενα που ρέπουν προς την αμαρτία.

Η αναφορά του Πολίτη στις διαφορετικές μορφές έμφυλης βίας στα τρία (3) αυτά έργα του Μυριβήλη ολοκληρώνεται **με την αναφορά στους βιασμούς σε καιρούς πολέμου.** Σύμφωνα με τον Πολίτη μετά τις εθνικές ήττες και φρικαλεότητες του πολέμου, **ο Μυριβήλης, επιχειρεί από αποδομήσει την «μυθώδη» εικόνα του πολέμου και μεταξύ των άλλων περιγράφει τον ομαδικό κτηνώδη βιασμό μιας ανήλικης από Τούρκους στρατιώτες,** έτσι η «διείσδυση» δε συντελείται μόνο εδαφικά, αλλά σωματοποιείται και αποικίζεται στο εσωτερικό των σωμάτων των γυναικών των ηττημένων. Οι βιασμοί των γυναικών στον πόλεμο είναι ενδημικό φαινόμενο που στοιχειώνει τη συλλογική μνήμη και των Ελλήνων. Ο Τούρκος και ο κομιτατζής είναι οι αρχέτυποι βιαστές.

Ένα ερώτημα που θα έθετα, αφορά τον τρόπο συσχέτισης της συνολικότερης πολιτικής διαδρομής και τοποθέτησης του Μυριβήλη και τις ιδεολογικές μετατοπίσεις του στη διάρκεια του βίου του (βιολογικού και συγγραφικού) με την ανάγνωση που προτείνει ο Πολίτης, ιδιαιτέρως σε σχέση με την αποτύπωση της ανδροκρατικής, πατριαρχικής και εθνικιστικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου και την αποτύπωση των διαστάσεων της βίας κατά των γυναικών στο πλαίσιο αυτό. Για παράδειγμα, ο βιασμός σε καιρό πολέμου

διαπράττεται αποκλειστικά από εχθρούς του έθνους; Από Τούρκους; Και πώς το δεδομένο αυτό διασυνδέεται με τον εθνικισμό και την κατασκευή του «εχθρού» και του Άλλου;

V. ΕΛΕΝΗ ΦΑΝΙΟΥΔΑΚΗ - ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΥΦΡΑΙΜΙΔΗΣ- Η έμφυλη βία στο ρεμπέτικο τραγούδι: η γυναίκα ως θύμα και εξιλαστήριος θύτης [283-301]

Στο εξαιρετικά ενδιαφέρον άρθρο τους η Ελένη Φανιουδάκη και ο Νίκος Εφραιμίδης **σκιαγραφούν έμφυλα μοτίβα βίας στον στίχο του ρεμπέτικου τραγουδιού.** Αξιοποιούν τη φεμινιστική προσέγγιση για να αναδείξουν την **«οπλοποίηση του βίαιου λόγου»** όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν στο πλαίσιο του ρεμπέτικου και τις άμεσες έμφυλες κοινωνικές προεκτάσεις του. Βασίζονται στη μελέτη του Δαμιανάκου για την περιοδολόγηση του ρεμπέτικου και εξετάζουν συνολικά 800 ρεμπέτικα τραγούδια της προπολεμικής περιόδου – 1900 – 1940 – μέσα από ψηφιοποιήσεις πρωτότυπων δίσκων 78 στροφών. Το δείγμα των τραγουδιών είναι τυχαίο και αντιπροσωπευτικό και περιλαμβάνει τραγούδια από πλήθος καλλιτεχνών, ανδρών και γυναικών και ποικιλία από τα στιλ της εποχής.

Η έρευνα στηρίζεται στη βία και στο φύλο – κυρίως προς την ασθενέστερη ηγεμονικά γυναίκα όπως αναφέρουν οι Φανιουδάκη και Εφραιμίδης και έτσι σε πρώτη φάση τα τραγούδια χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες με βάση το κατά πόσον είναι παρούσες (72%) ή απούσες οι γυναίκες, και στη συνέχεια κατηγοριοποιούνται σε βίαια και μη βίαια, καθώς και σε αυτά που περιέχουν απειλές, ύβρεις, παρενοχλήσεις (λεκτική βία) [όχι 82%]

Τελικά το δείγμα χωρίζεται σε 4 μεγάλες κατηγορίες προκειμένου οι συγγραφείς να επικεντρωθούν σε αυτό που κυρίως ενδιαφέρει που είναι τα τραγούδια στα οποία υπάρχει γυναίκα και αναφορά σε βία.

Από την ανάλυση που αφορά τον αποδέκτη/ αποδέκτρια της βίας έχει ενδιαφέρον ότι **δεν παρατηρείται μεγάλη ποσοτική διαφορά μεταξύ γυναικών και ανδρών όσον αφορά στη θυματοποίησή τους, αλλά ποιοτική**, όσον αφορά στην εσωτερική τους κατηγοριοποίηση. **Η γυναίκα θυματοποιείται ως ερωμένη σε μεγαλύτερο βαθμό ενώ οι άνδρες δέχονται βία με διάφορους τρόπους**, πράγμα που υποδεικνύει ποικιλία εμπειριών, εκφράσεων και ελέγχου. Ο άνδρας μπορεί να δεχθεί βία ως αντίζηλος για χάρη κάποιας ερωμένης, σε έναν επί ίσοις όροις καβγά, ή να θυματοποιηθεί από τον νόμο. Σε κάθε περίπτωση, όμως, επιδεικνύει μεγαλύτερο βαθμό αυτενέργειας.

Οι συγγραφείς παρατηρούν ότι ο μεγάλος βαθμός θυματοποίησης της γυναίκας ως ερωμένης (68%), δεν παρέχει πληροφορίες για τον συνολικό της χαρακτήρα ως προς τη βία. Το στοιχείο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως είναι ότι **οι γυναίκες εμφανίζονται ως ηθικές αυτουργοί της βίας σε υψηλό ποσοστό (30%).** Μάλιστα, το μέρος της ευθύνης που τους επιρρίπτεται είναι αρκετό ώστε να αποτελεί ξεκάθαρο μοτίβο.

Οι γυναίκες ετεροπροσδιορίζονται ως «κακούργες» και η ηθική αυτουργία μπορεί να έχει σχέση είτε με τη ζήλεια είτε με την μη αποδεκτή συμπεριφορά της γυναίκας – γλεντζούς που δεν συμμορφώνεται με τον στερεοτυπικό έμφυλο ρόλο της. **Ο ρεμπέτης όχι μόνο πράττει αλλά και υποστηρίζει ιδεολογικά τη βία, ως άμεση σύνδεση με τον ανδρισμό του.** Η βία είναι μονοπώλιο του άνδρα, και πλήθος γραπτών επιβεβαιώνει αυτήν την πρακτική (Δεληγιάννης, 2016· Καρίνα, 2018· Κουτουλίδου, 2012).

Στην περίοδο που εξετάζουν οι Φανιουδάκη και Εφραιμίδης η αναπαράσταση των γυναικών είναι κυρίως υβριστική. Ο έρωτας είναι ατιμωτικός και η γυναίκα «κατακτάται» με τη βία, εφόσον είναι «σκληρόκαρδη» και «πονηρή», ενώ η γυναίκα στο ρεμπέτικο προσδιορίζεται α) από τον ερωτικό της χαρακτήρα, β) από την οικογενειακή/ συγγενική της σχέση με τον άνδρα-πρωταγωνιστή και γ) με το κατά πόσον μπορεί να είναι αυθύπαρκτο, ελεύθερο πρόσωπο που δρα ανεξάρτητα. Στην συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων η γυναίκα προσδιορίζεται ως ερωτικό πρόσωπο ενώ στην 3η περίπτωση που αποτελεί και την πολύ μικρότερη κατηγορία προσδιορίζεται ως αφηγήτρια/ πρωταγωνίστρια, ως γλεντζού, ως ερωτικά ενεργή, κουτσομπόλα ή ως εργαζόμενη.

Εν κατακλείδι αυτό που αναδεικνύουν οι Φανιουδάκη και Εφραιμίδης είναι ότι **η βία δεν απουσιάζει – δε θα μπορούσε άλλωστε – από το ρεμπέτικο τραγούδι, πλήττει κυρίως τις γυναίκες που αν και θύματα θεωρούνται ηθικά υπεύθυνες (victim blaming) για τη βία που τους ασκείται.** Και ενώ μπορεί, σε μικρό ποσοστό, να έχει δύναμη, η ισορροπία στην ετερόφυλη σχέση είναι πλασματική, **όπως πλασματική είναι και ελευθερία των γυναικών εφόσον και στο πλαίσιο του ρεμπέτικου κινούνται κυρίως στο περιθώριο.**

Και όπως τελειώνει και το άρθρο των Φανιουδάκη και Ευφραιμίδη «**Αν είμαι κελεπουράκι, είμαι για τον εαυτό μου»** που έλεγε η Σωτηρία Μπέλλου το 1945 στους άνδρες που την παρενοχλούσαν σε μια ένδειξη ανεξαρτησίας από τη σφαίρα επιρροής τους. Μόνο που η συμπεριφορά αυτή αποτελούσε εξαίρεση όπως γνωρίζουμε διότι μπορεί ο ρεμπέτης να απελευθερώνεται από τα ηθικά δεσμά της κυρίαρχης κουλτούρας, αλλά ταυτοχρόνως οριοθετεί αυστηρά αντιλήψεις, ιδεολογία, στάσεις και συμπεριφορές ιδιαιτέρως σε συνάρτηση με τις έμφυλες σχέσεις και τη λαϊκή σεξουαλική ηθική.

VI. ΜΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ- Τα γυναικεία σώματα στις καμπάνιες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας: μοτίβα ενός ηχηρού βλέμματος και μιας αόρατης παραμόρφωσης [303-316]

Το τελευταίο άρθρο της Γ' ενότητας και του βιβλίου είναι το άρθρο της Ματίνας Παπαγιαννοπούλου με τον ευρηματικό τίτλο, στο οποίο η συγγραφέας εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης κατά του trafficking κατασκευάζουν και αναπαράγουν έμφυλα στερεότυπα και έμφυλη βία, θέτοντας τα σημαντικά ζητήματα που την απασχολούν:

- τη σχέση των πρακτικών λόγου (discourse practices) με την εξουσία και τη γνώση,
- το δεδομένο ότι η γνώση δεν επιτυγχάνεται ανεξάρτητα και πριν από τη χρήση της ,αλλά μέσω της σύνδεσής της με τη δημιουργία εξουσίας και
- το δεδομένο ότι δεν υφίσταται σχέση εξουσίας χωρίς τη συγκρότηση ενός καθεστώτος αλήθειας (Φουκώ, 1987).

Φέρνοντας στο προσκήνιο το γεγονός **ότι υπάρχουν φορές που η κανονικοποίηση των αναπαραστάσεων γίνεται σε τέτοιο βαθμό και ένταση που δημιουργεί την εντύπωση ή και βεβαιότητα ότι δεν υπάρχει άλλη πραγματικότητα από αυτήν που απεικονίζεται.**

Η Παπαγιαννοπούλου θέτει στο επίκεντρο της μελέτης της τον τρόπο με τον οποίο το σύστημα οπτικοποίησης μετουσιώνεται σε πραγματικές δομές και σχέσεις στην περίπτωση της διεθνικής σωματεμπορίας των γυναικών.

Και κυρίως για να φέρει στο φως ότι **όλα αυτά συνυπάρχουν με αυτό που ο Μπαχτσετζής (2017),** αντλώντας από τους Gilles Deleuze και Félix Guattari **ονομάζει λογοοπτικές κατασκευές** (logocular**),** οι οποίες, στο πλαίσιο των εκάστοτε στόχων του νεοφιλελευθερισμού εγγράφουν τη γνώση, τη γλώσσα ελέγχου και την εξουσία στα μεταναστευτικά σώματα μέσω μιας διπολικής, διμορφικής εναλλασσόμενης προοπτικής του «θύματος» και του «εγκληματία» (Καμπούρη, 2013).

Η εμπορία γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση (sex trafficking), που έχει γίνει το παγκόσμιο σύμβολο, ίσως **το πιο εμβληματικό παράδειγμα των έμφυλων ανισοτήτων** και ακριβώς ως τέτοιο έχει προσελκύσει την κοινωνική προσοχή, και πλέον αποτελεί μέρος του δημόσιου λόγου.

Από το 2000 και μετά, δηλαδή μετά την ψήφιση του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο,[4] έχει δημιουργηθεί ένα ολοένα αυξανόμενο πλαίσιο ανησυχίας για το έγκλημα αυτό που καθιστά το trafficking ευρέως ορατό από το ευρύ κοινό αλλά σχεδόν αποκλειστικά από τις αναπαραστάσεις που παράγουν τα ίδια τα ΜΜΕ.

Τι διαπιστώνει από τη μελέτη της η συγγραφέας;

Ότι η κύρια πηγή των κοινωνικών αναπαραστάσεων για το trafficking είναι οι καμπάνιες ενημέρωσης που σε συνδυασμό με τον επιστημονικό λόγο και τον μηχανισμό (apparatus) κατά του trafficking των κυβερνητικών, διακυβερνητικών οργανισμών και των ΜΚΟ αποτελούν τους φορείς πρωταρχικού προσδιορισμού (primary definers) του φαινομένου.

Και όχι μόνο αναπαριστούν τον κόσμο της διεθνικής σωματεμπορίας αυτοί οι ετερογενείς σχηματισμοί εξουσίας, **αλλά τον συγκροτούν, τον περιγράφουν και τον ερμηνεύουν,**

[4] Νόμος 3875/2010 ΦΕΚ 158/Α/20-9-2010 - Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις. (3ο) Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος.

κατασκευάζοντας τα υποκείμενα της διεθνικής σωματεμπορίας. Αυτό που επίσης παρατηρείται είναι η **διόγκωση των στοιχείων, η έμφαση στο πιο τρομακτικά παραδείγματα, η κανονικοποίηση μιας συγκεκριμένης εκδοχής της ιστορίας** για το trafficking και ένα «αφήγημα» που περιέχει απολύτως αναξιόπιστα στατιστικά δεδομένα, επιλεκτικές, διχοτομικές και απλουστευμένες αναπαραστάσεις.

Τι άλλο συμβαίνει στο πλαίσιο αυτό;

Ο μηχανισμός κατά του trafficking **εστιάζει σε συγκεκριμένες μορφές εμπορίας** (π.χ. sex trafficking), **σε συγκεκριμένους τύπους θυμάτων** (μόνο γυναίκες και παιδιά) και **αγνοεί τις εμπειρίες των ίδιων των υποκειμένων,** ενώ **δεν επισημαίνονται οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες** που τροφοδοτούν αυτές τις παραβιάσεις, **ο αντίκτυπος των πολιτικών διαχείρισης της μετανάστευσης**, οι κατασταλτικές πρακτικές, οι συνοριακοί έλεγχοι και βέβαια όπως πολύ εύστοχα σημειώνει η συγγραφέας, **δεν επισημαίνεται η δημιουργία ηθικών πανικών** που όχι μόνο δεν συμβάλλουν στη μείωση των μετακινήσεων των πληθυσμών αλλά καθιστούν μετανάστριες και μετανάστες ακόμα πιο ευάλωτες και ευάλωτους.

Η Παπαγιαννοπούλου εξετάζει επίσης **τους λόγους για τους οποίου το sex trafficking είναι προσανατολισμένο στη θέαση της βίας** και στην οπτική αναπαράσταση των δεινών που αυτό συνεπάγεται, καλώντας μας να αναρωτηθούμε **ποιος έχει το «δικαίωμα του βλέμματος»** (Ντεριντά και Στιγκλέρ, 1998), αλλά και για την αθωότητα των απεικονίσεων που προβάλλονται ως η «αλήθεια». **Κυρίως όμως μας καλεί να δούμε πώς η κυρίαρχη αφήγηση ορίζει το «πρόβλημα» που οφείλεται στην μετανάστευση,** κατευθύνοντας έτσι το βλέμμα και την κατανόησή μας στα θύματα και στους δράστες και όχι στις δομικές διαστάσεις του φαινομένου.

Η Παπαγιαννοπούλου εξετάζει επίσης πώς ο **«ανθρωπισμός των διασημοτήτων»** αποδυναμώνει την πολυπλοκότητα του ζητήματος και των πιθανών λύσεων, και παράλληλα συντείνει στην (ανα-)παραγωγή μιας νεοαποικιοκρατικής αφήγησης για τα δυτικά έθνη ως τόπους φιλανθρωπίας και γενναιοδωρίας, αποπολιτικοποιώντας την παγκόσμια οικονομία και παρουσιάζοντας τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό ως φιλόστοργο και ανθρωπιστικό (Kapoor 2013).

Σε όλες τις αναπαραστάσεις των ΜΜΕ και των σχετικών εκστρατειών, **η έμφαση δίνεται στη σεξουαλική εκμετάλλευση**, κυρίως **διότι η συγκεκριμένη μορφή εμπορίας ευαισθητοποιεί πιο εύκολα το κοινό.** Η έμφαση αυτή είναι ιδιαιτέρως προβληματική, καταρχάς διότι **οδηγεί στην υποεκπροσώπηση άλλων μορφών εμπορίας ανθρώπων**, συσκοτίζοντας ότι στην πραγματικότητα **τα περισσότερα άτομα διακινούνται για εργασιακή εκμετάλλευση**. Κατά δεύτερον και κυρίως διότι μέσω των κυρίαρχων αναπαραστάσεων **το trafficking ταυτίζεται με την «παράνομη» μετανάστευση και την πορνεία**.

Από την άλλη **οι κυρίαρχοι λόγοι για το sex trafficking** αφορούν: την αθωότητα των γυναικών και την ευαλωτότητά τους, τις ανησυχίες κατά της μετανάστευσης και την εξαπάτηση που θυματοποιεί τις γυναίκες, εξαλείφοντας παράλληλα την εμπρόθετη δράση τους από τις μορφές αναπαράστασης.

Το **γενικευμένο στερεότυπο** είναι: γυναίκα και νέα, εξαναγκασμένη και απρόθυμη να εκτελέσει την εργασία που επιτελεί. Με τον τρόπο αυτό **οι γυναίκες συγκροτούν τα «ιδανικά θύματα»** (Christie, 1986), επειδή θεωρούνται περιθωριοποιημένες, ευάλωτες και αθώες (Moeller, 1999· Höijer, 2004). Τα «ιδανικά θύματα» **απαιτούνται ως πολιτισμική κατασκευή λόγω της αυξανόμενης εμπορευματοποίησης των ανθρωπιστικών οργανώσεων και εκστρατειών στην προσπάθεια για διασφάλιση υποστήριξης και κεφαλαίων για τους σκοπούς τους** (Stolic, 2014). Ωστόσο ιδανικά θύματα είναι μόνο εκείνα που μπορούν να ακουστούν, όχι όλα, μιας και κάποια θύματα δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για βοήθεια, είτε επειδή η κακοποίησή τους ελαχιστοποιείται, είτε επειδή δεν θεωρείται αρκετά τραυματική (Lamb, 1999, σελ. 114).

Ο διακινητής/ trafficker από την άλλη, είναι το αντίπαλο δέος/ το πολικό αντίθετο του θύματος, ο «μεγάλος και κακός», μια σκιερή, μυστηριώδης, ισχυρή φιγούρα, συχνά αρσενική. Από την κυρίαρχη αφήγηση απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά σε προηγούμενη σχέση θύματος και διακινητή και στο γεγονός ότι ένας σημαντικός αριθμός διακινητών στο παρελθόν έχουν οι ίδιοι/-ες τύχει διακίνησης και εκμετάλλευσης (De Shalit κ.ά., 2014).

Οι **καταναλωτές σεξουαλικής εργασίας, οι «πελάτες»,** αναφέρονται σε πολύ λιγότερες εκστρατείες (O'Brien, 2016) και μόνον περιστασιακά θεωρούνται υπεύθυνοι για τη σεξουαλική εκμετάλλευση.

Μια επιπλέον λογοθετική πρακτική είναι **η αντικειμενικοποίηση των διακινούμενων γυναικών μέσω της απεικόνισης των σωμάτων τους ως παθητικών και σεξουαλικοποιημένων αντικειμένων** (Andrijasevic, 2007), που είναι παγιδευμένες, ανίκανες να ξεφύγουν, και που αναγκάζονται να προβαίνουν σε σεξουαλικές πράξεις (Stiles, 2012,). Το αποκάτω κείμενο δηλαδή, σύμφωνα με τη συγγραφέα, απαιτεί ένα παθητικό, αδύναμο και τραυματισμένο σώμα που είναι προτιμότερο να επιστρέψει στον «εξιδανικευμένο» οικιακό του χώρο.

Οι κριτικές φεμινιστικές αναλύσεις έχουν αναδείξει ότι η φιγούρα του «θύματος» εμποδίζει τη συζήτηση για την εργασιακή επισφάλεια που αποτελεί παγκόσμιο δεδομένο και τις διαστάσεις της οικονομικής βίας, και αποσιωπάται η μεταναστευτική οργάνωση των γυναικών. Επιπλέον η ταύτιση της μετανάστευσης για σεξουαλική εργασία με τη σεξουαλική δουλεία, αναδεικνύει μια κυρίαρχη ρητορική που απεικονίζει τις γυναίκες στη βιομηχανία του σεξ ως ακούσιες μετανάστριες, αποκρύβοντας έτσι τόσο την πραγματικότητα των μεταναστευτικών σχεδίων των γυναικών όσο και το γεγονός ότι η σεξουαλική εργασία, για ορισμένες από αυτές, συνιστά μια δραστηριότητα δημιουργίας εισοδήματος (Kapur, 2005).

Εν κατακλείδι αυτό που πραγματεύεται και κατά τη γνώμη μου τεκμηριώνει με άρτιο και ιδιαιτέρως αιχμηρή ματιά και ανάλυση η Παπαγιαννοπούλου είναι το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος χώρος αναπαράστασης (οι καμπάνιες ευαισθητοποίησης) επεξεργάζονται και παράγουν εργαλειακά και επιτελεστικά ένα βλέμμα που μετατοπίζεται από την πραγματικότητα της εμπορίας ανθρώπων ως θέαμα σε αυτές/ αυτούς που το χρειάζονται πραγματικά. Όπως λέει στο τελευταίο μέρος του άρθρου της η Παπαγιαννοπούλου με τίτλο «η προδοσία των εικόνων» είναι αδιαμφισβήτητο ότι τα μεταναστευτικά σώματα βιώνουν βία. Ωστόσο θα πρέπει να είμαστε σε θέση να αναγνωρίσουμε ότι η ευαλωτότητα αυτή είναι αποτέλεσμα της αυστηροποίησης της συνοριακής εισόδου, της επισφαλοποίησης της γυναικείας και μεταναστευτικής εργασίας, καθώς και των καθεστώτων μετανάστευσης και απέλασης.

Η απεικόνιση της εμπορίας ανθρώπων όχι μόνο οδηγεί στην αδυναμία κατανόησης των εμπειριών των γυναικών, εφόσον εν τέλει **οι πραγματικές ιστορίες των γυναικών δεν είναι καθόλου εκεί**, αλλά επιπλέον συμβάλλει στην απουσία μέτρων που θα λαμβάνουν (ως οφείλουν) υπόψη **τις διασταυρώσεις και την αλληλοσυγκρότηση φύλου, φυλής, εθνικότητας και τάξης**.

Η Παπαγιαννοπούλου στο τέλος μας κλείνει το μάτι, δίνοντας ένα διαφορετικό νόημα στην προδοσία των εικόνων, παραπέμποντάς μας σε αυτά που λέει η Mulvey (2005) ως μια αναστοχαστική κριτική αντίστασης: «το θέαμα είναι τρωτό. Όσο περίπλοκα κι αν έχει σχεδιαστεί, αρκεί μια χούφτα ανθρώπων για να το αποδιοργανώσει και να φέρει το χάος σε μια φαινομενικά απρόσβλητη διοργάνωση. Το θέαμα ετοιμάζεται μόνο και μόνο για παθητικούς θεατές.» Και μας καλεί να μην είμαστε παθητικοί/ -ές θεατές/θέατριες!